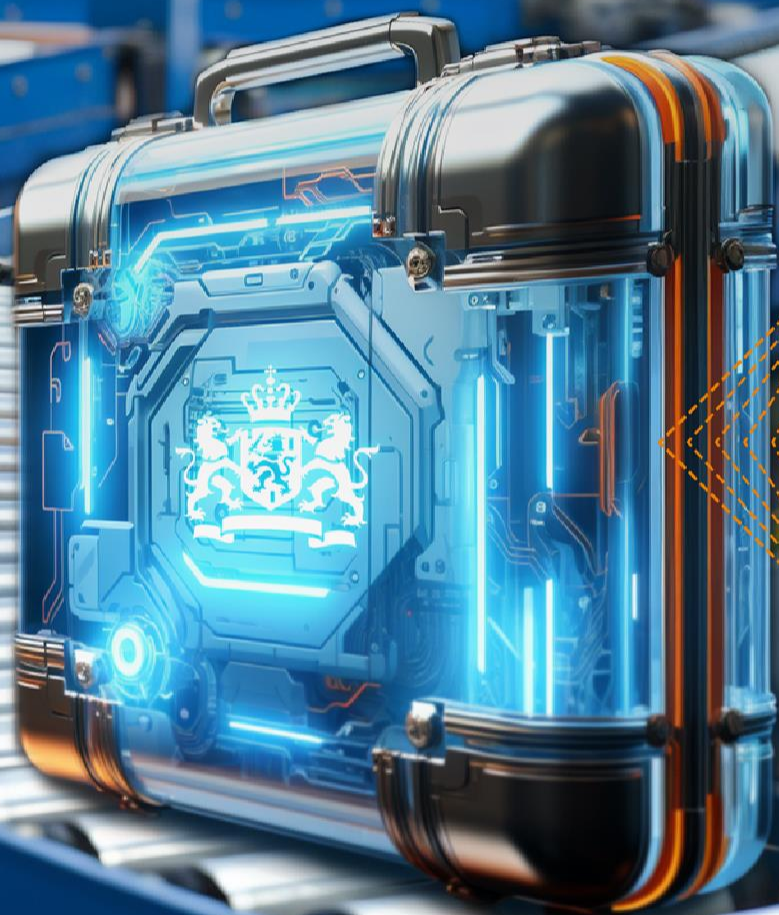

FME-ANALYSE

Miljoenennota 2024

FME

POWERED
BY DUTCH
TECHNOLOGY

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Macro-economisch beeld	4
Impact op de technologische industrie	5
Geen groene wereld zonder groene industrie	5
Zonder mensen geen transitie	7
De best bestede euro's voor onze toekomstige welvaart	8
Kracht in internationale verbondenheid	10
Maatschappelijke impact	11
Zorg & Gezondheid	11
Landbouw, voedsel, water	12
Defensie en veiligheid	13
Gebouwde omgeving	14

Voorwoord

Voor je ligt de FME-analyse van de Miljoenennota 2024. Met een team van toegewijde belangenbehartigers, public affairs adviseurs, woordvoerders, programma managers en data analisten hebben we de plannen van het demissionaire kabinet inzichtelijk gemaakt. Wat wil het kabinet? Wat betekent dat voor jouw bedrijf? En wat gaat FME daarmee doen in de lobby? Daar gaan we in deze analyse antwoorden op geven.

Mede door de val van het kabinet zijn het roerige politieke tijden. Aan ons de taak om jullie belangen zo goed mogelijk te behartigen in het proces van begrotingsbehandelingen, verkiezingen voor de Tweede Kamer, formatie van een nieuw kabinet en verkiezingen voor het Europees Parlement.

Dat het uitdagende tijden zijn, blijkt ook wel uit de Miljoenennota. Goedbedoelde idealen gaan niet altijd gepaard met duurzame daadkracht. Hoewel de Tweede Kamer heeft besloten moeilijke besluiten niet vooruit te willen schuiven – er is weinig ‘controversieel verklaard’, zoals dat heet – lijkt het kabinet moeite te hebben om echt iets in beweging te zetten.

Heel nadrukkelijk zien we dat terug bij de plannen voor energie en klimaat. De ambities en vergezichten zijn goed, maar er moet ook resultaat behaald worden. Het kabinet heeft de voorgenomen verhoging van de energiebelasting gedeeltelijk teruggedraaid, maar toch moet de industrie € 500 miljoen extra gaan ophoesten voor de energiebelasting op gas. Gelijktijdig slaagt het kabinet er niet voldoende in om de capaciteit van het stroomnet uit te breiden, wat wel nodig is om de elektrificatie van productie te versnellen. Alleen zo versnellen we de transitie van gas naar stroom. Echte duurzame daadkracht vraagt om meer dan alleen prijsprikkels; Nederland heeft groene industriepolitiek nodig.

Ook op andere thema's zien we een gebrek aan daadkracht. Zo zijn de ambities om de zogenaamde Lissabonnorm te halen mooi – bedrijven en overheden in Nederland willen gezamenlijk 3% van ons BBP investeren in R&D – maar budgetten voor innovatie staan steeds meer onder druk. Het kabinet schuift bijvoorbeeld het Nationaal Groeifonds vooruit. Waar landen om ons heen – binnen en buiten Europa – honderden miljarden investeren in de industrie van de toekomst, blijft Nederland structureel achter.

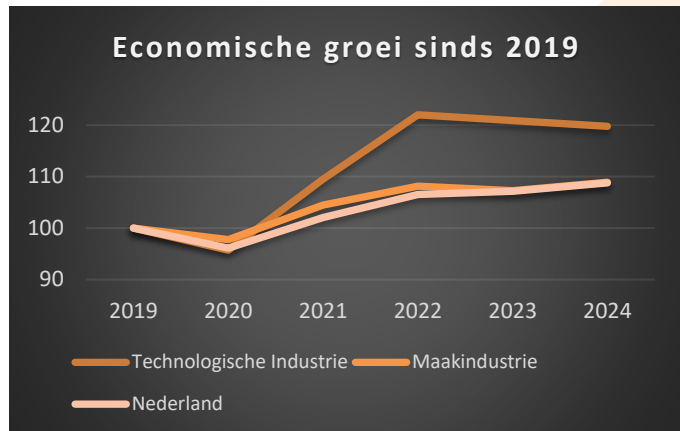
Daarnaast missen we een visie en investeringen om het tekort aan technisch geschoolde medewerkers structureel aan te pakken. Dat is misschien wel de grootste rem op de energietransitie. Kleine voorgestelde investeringen in techniekonderwijs, kunnen het gebrek aan structurele middelen voor het Aanvalsplan Techniek niet verhullen.

Het zal aan een volgend kabinet zijn om eindelijk het verschil te gaan maken op al deze onderwerpen, met in het achterhoofd nadrukkelijk het besef dat geld eerst verdiend moet worden alvorens het verdeeld kan worden! Daarmee is onze missie richting de formatie helder. We houden je op de hoogte van alles waar we vanuit FME mee bezig zijn en wat we daarmee bereiken. Weet ons vooral te vinden indien je concrete vragen of suggesties hebt.

Johnno Wesseling
Directeur Belangenbehartiging FME

Macro-economisch beeld

Elk jaar presenteert het Centraal Planbureau (CPB) op Prinsjesdag zijn Macro-Economische Verkenning (MEV). Het voorlopig beeld van de economische groei van Nederland dit jaar bedraagt 0,7%. Deze groei valt aanzienlijk lager uit dan de groeicijfers in 2022 en 2021, toen de Nederlandse economie respectievelijk met 4,5% en 4,8% groeide. De groei van 0,7% is bovendien lager dan de voorspelde 1,5% in de MEV van vorig jaar.

Bovenstaand wordt veroorzaakt door drie belangrijke problemen die wereldwijd een impact hebben op de economische groei: hoge inflatie, stijgende rentetarieven, en verstoringen in internationale waardeketens als gevolg van onder andere geopolitieke spanningen en hernieuwd industrieel protectionisme. Deze problemen blijken allemaal langer aan te houden en nadeliger te zijn dan vorig jaar werd verwacht. De inflatie ligt hoger dan vorig jaar voorspeld (3,9% in plaats van 2,6%), de langdurige rentetarieven zijn hoger (2,8% in plaats van 1,6%) en de exportgroei blijft achter (0,8% in plaats van 3,2%).

Voor 2024 wordt een sterkere economische groei verwacht, namelijk 1,5%. Zowel consumenten als de overheid zullen naar verwachting meer uitgeven. Mede door de hogere uitgaven wordt verwacht dat de inflatie ongeveer gelijk zal blijven met 3,8%. Hoewel de energiekosten voor de industrie volgend jaar naar verwachting met 10% zullen dalen ten opzichte van 2023, blijven ze nog steeds ruim 50% hoger dan voor de pandemie.

Gezien het streven van de Europese Centrale Bank om de inflatie rond de 2% te krijgen, is er voornamelijk geen reden om aan te nemen dat de rentetarieven volgend jaar zullen dalen. De hoge rentestanden zullen de groei van investeringen volgend jaar naar verwachting vrijwel tot stilstand brengen. Hoewel een verbeterde internationale concurrentiepositie de export met 1,5% zou doen toenemen, is er geen duidelijk teken dat de wereldwijde economie aantrekt.

Wat betekent dit voor de technologische industrie? De gehele technologische sector krimpt naar verwachting met 1,9% in 2023 blijkt uit data van Oxford Economics. Waar de sector in voorgaande jaren sneller groeide dan de rest van de economie, is dat dit jaar niet het geval. Dit komt doordat de technologische industrie een sector is die sterk afhankelijk is van energie en export, waardoor ze onevenredig hard wordt getroffen door de hoge energieprijzen en verstoorde internationale waardeketens.

Dit wordt duidelijk weerspiegeld in de aanzienlijke verschillen in economische prestaties tussen verschillende deelsectoren van de technologische industrie. De basismetasector krimpt dit jaar naar verwachting met bijna 18%, mede omdat deze sector de meest energie-intensieve is. Aan de andere kant zal de sector van machineonderhoud en -installatie naar verwachting met bijna 18% groeien. Voor volgend jaar wordt ook een aanzienlijke variatie in groeicijfers verwacht. Naar verwachting gaat de auto-industrie een minder voorspoedig jaar tegemoet gaat na een goed 2023. Daarentegen wordt 2024 opnieuw een goed jaar voor de sector voor reparatie en installatie van machines. Aangezien deze sector arbeidsintensief ondervindt deze sector meer gevolgen van het arbeidstekort. Dit benadrukt het belang van voldoende gekwalificeerd personeel voor de economische groei.

Impact op de technologische industrie

Geen groene wereld zonder groene industrie

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

FME vindt het positief dat het kabinet de verduurzaming van de industrie heeft geagendeerd en stimuleert, maar maakt zich zorgen over uitvoering en ondersteuning. Het kabinet verhoogt de energiebelasting met € 500 miljoen, hierbij is er sprake van een forse stijging van de tarieven op gas en een kleine daling op elektriciteit. De vrijstelling van de energiebelastingen voor de metallurgische industrie vervalt in 2025. Het is wel positief dat de voorgenomen energiebelasting van 600 miljoen gekoppeld aan gasverbruik niet doorgaat.

De Stimulering Duurzame Energie (SDE++) subsidie daalt met 744 miljoen, maar wordt ook minder toegankelijk. Door de hoge energieprijzen is een investering sneller rendabel. De verplichte energiebesparingsmaatregelen nemen toe, dit omdat de wettelijke terugverdientijd is verhoogd naar 7 jaar. Het kabinet houdt helaas geen rekening met de uitvoerbaarheid van maatregelen door vergunning problematiek (stikstof) en het gebrek aan intern en extern personeel. De subsidie voor de Demonstratie Energie- en Klimaatinnovatie (DEI++) bedraagt € 55 miljoen. Het aftrekpercentage van de Energie Investeringsaftrek (EIA) wordt verlaagd van 45,5% naar 40%, hiermee wil het kabinet geld overhouden om de eerdere tekorten van 84 miljoen in te lopen. De Milieu Investeringsaftrek (MIA) blijft gelijk op een niveau van € 192 miljoen.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

De meerderheid van de bedrijven in de maakindustrie is in staat om te verduurzamen en wil dit ook, indien dit mogelijk is. De knelpunten om tot die vergroening te komen zijn onvoldoende beschikbaarheid van duurzame elektriciteit, waterstof, groen gas, warmtenetten en netcongestie. De overheid (vergunningen) en de netwerkbeheerders bepalen de snelheid van de aanleg van de netwerken en daarmee het succes van de energietransitie.

FME maakt zich grote zorgen of energie intensieve bedrijven voor 2030 daadwerkelijk kunnen overschakelen op duurzame energie. Deze groep heeft zekerheid nodig om investeringen te kunnen doen, aangezien deze bedrijven bijna altijd te maken hebben met internationale afzet- en grondstofprijzen. Als deze bedrijven niet kunnen overschakelen van een fossiel energieproces naar een duurzaam energieproces door de hierboven genoemde knelpunten, dan is de verhoging van energiebelasting op gas niets anders dan een lastenverzwaring.

Wat vindt FME hiervan?

FME vindt dat het verlagen van kortingen op, of vrijstellingen van, energiebelasting gelijke tred moet houden met de beschikbaarheid van het aanbod van duurzame energie. Alleen dan hebben bedrijven een echte keuze. Als internationale bedrijven minder energiebelasting hoeven te betalen buiten Nederland, zullen deze ondernemingen gaan investeren in de vestigingen buiten Nederland. Hierdoor komen Nederlandse bedrijven op achterstand wat kan leiden tot het verlies van onze industrie. FME vindt dit extra zorgelijk, omdat zonder energie intensieve industrie het sluiten van de metalen- en materialenkringloop in onze regio onmogelijk wordt en daarmee daalt de geopolitieke autonomie.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

FME begrijpt dat het kabinet belastingvrijstellingen voor energie moet afbouwen, maar het tempo van afbouw moet gekoppeld worden aan de toename van het aanbod van duurzame energie. Wij bepleiten daarom dat de hogere belastinginkomsten, door het afbouwen van de belastingvrijstellingen, gebruikt moeten worden om te investeren in het vergroten van het aanbod van groene energie en de verduurzaming van de industrie zelf. De extra inkomsten moeten dus niet gebruikt worden voor het

sluiten van andere begrotingsposten. FME pleit ervoor dit op Europees niveau te organiseren, bij voorkeur door regelgeving vanuit de Europese Commissie zodat er binnen Europa een gelijk speelveld blijft. Ook blijft FME erop inzetten dat het kabinet ten minste € 100 miljoen investeert in de circulaire economie, zodat de transitie agenda maakindustrie goed uitgevoerd kan worden. Zonder middelen kan er geen versnelling van de grondstoffentransitie plaatsvinden, terwijl de versnelling van de grondstoffentransitie cruciaal is om de klimaatdoelen te behalen.

		2023	2024	Vershil
	Aardgas per m3	Eurocent / m3		
Schrijf				
1	0-1000	49,00	58,30	19 %
2	1000-170.000	49,00	58,30	19 %
3	170.000 – 1 miljoen	9,60	22,38	133 %
4	1 miljoen – 10 miljoen	5,10	12,86	152 %
5	> 10 miljoen	3,90	4,89	25 %

Ontwikkeling tarieven energiebelasting op aardgas 2023 en 2024

		2023	2024	Vershil
	Aardgas per kWh	Eurocent / kWh		
Schrijf				
1	0-2900	12,60	10,88	- 14 %
2	2900-10.000	12,60	10,88	- 14 %
3	10.000 – 50.000	10,00	9,03	- 10 %
4	50.000 – 10 miljoen	3,90	3,95	1 %
5	> 10 miljoen	0,10	0,19	87 %

Ontwikkeling tarieven energiebelasting op elektriciteit 2023 en 2024

Zonder mensen geen transitie

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

De Nederlandse arbeidsmarkt kent grote en groeiende arbeidstekorten. Vooral het gebrek aan technische vakmensen is zeer problematisch. We zien opnieuw dat het kabinet hier geen adequaat beleid op formuleert en onvoldoende geld vrijmaakt. Sterker nog, de al vele jaren structureel beschikbare middelen voor leven lang ontwikkelen worden geschrapt vanaf 2024. Juist nu is het nóg urgenter om mensen duurzaam inzetbaar te houden. Het gaat daarbij niet om kleine bedragen, maar om € 200 miljoen per jaar.

De krapte op de arbeidsmarkt vraagt om herziening van het arbeidsmarktsysteem zodat werken meer loont. Het is jammer dat dit kabinet hierop nog geen maatregelen heeft genomen. Positief is dat de broodnodige Crisisregeling Personeelsbehoud als onderdeel van het arbeidsmarktpakket doorgang vindt.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

Het tekort aan technische vakmensen gaat door dit gebrek aan beleid alleen maar oplopen. De technologische industrie loopt daarbij grote risico's. De technologie verandert snel, de sector groeit. Door vergrijzing vertrekken veel medewerkers de komende jaren uit de sector, terwijl de instroom daalt.

Wat vindt FME hiervan?

FME maakt zich zorgen. Onze bedrijven dragen bij aan het vormgeven van de belangrijke maatschappelijke transitie in energie, zorg en voedsel. Het feit dat er te weinig vakmensen zijn, zorgt ervoor dat Nederland de ambities niet waar kan maken.

Gelukkig zien we ook een paar kleine lichtpuntjes in de begroting. De investering van jaarlijks € 8,1 miljoen voor de techniekhavo is positief. Heel blij zijn we met de ophoging van de subsidie Praktijkleren (€ 19 miljoen in 2024) en ook het extra geld en aandacht voor digitale basisvaardigheden in het basis- en voortgezet onderwijs is voor de sector belangrijk.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

Voor het basis- en voortgezet onderwijs wil FME dat alle leerlingen structureel in aanraking komen en blijven met techniek en technologie. We werken daarom mee aan het Nationaal Groeifondsvoorstel 'Investeren in talent van de toekomst'. Ook pleiten we voor het vastleggen van techniek en technologie in de curricula.

FME maakt zich samen met de Industriecoalitie en de vakbonden hard voor het aanpakken van het tekort aan technische vakmensen in Nederland via het aanvalsplan Arbeidsmarkttekorten Techniek, Bouw en Energie. We verwachten wel dat de overheid de toezegging nakomt om serieus met ons mee te investeren. Alleen met elkaar kunnen we echt werk maken van de nodige structurele en grootschalige aanpak.

De best bestede euro's voor onze toekomstige welvaart

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

Verdienen komt vóór verdelen, zoals de Koning in de Troonrede benoemde. Het kabinet richt zich terecht op verdienvermogen, nu en in de toekomst, door de aandacht te leggen op het versterken van innovatiekracht en concurrentiepositie. Dat is een goed uitgangspunt en uit zich onder andere in de indexering van het budget van de WBSO (generieke stimuleringsmaatregel voor innovatie) en een investering van € 100 miljoen in het European Tech Champions Initiative (ETCI) voor betere valorisatie van innovaties. Ook wordt eind 2023 een nieuwe Nationale Technologiestrategie gelanceerd, wat meer richting geeft aan het innovatiebeleid.

Voor de ondernemers achter de bedrijven moet echter ook oog blijven. De bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) wordt weliswaar behouden, maar wel versoerd. Ook verlaagt het kabinet de mkb-winstvrijstelling.

Het Missiegedreven Innovatiebeleid krijgt meer focus door zich te richten op de belangrijke transitie, zoals digitalisering en duurzaamheid. Het is ook goed nieuws dat de integratie van onder andere de cyberveiligheidsinstellingen NCSC en DTC eind 2024 operationeel is. Er is dan één nationale cybersecurityorganisatie voor alle organisaties in Nederland. Daarnaast ontvangt de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur (RDI) extra financiering.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

Nederland staat in de Europese middenmoot, als het gaat om investeringen in R&D. We lopen daarmee achter op andere landen in de innovatiewedloop. Ook de versoering van de BOR en het verlagen van het mkb-winstvrijstelling bemoeilijken bedrijven in de technologische industrie om de internationale concurrentiestrijd aan te gaan. FME is tevreden dat de WBSO in 2024 stabiel blijft, maar vreest voor 2025 als het tekort naar verwachting nog verder oploopt en hier nog geen structurele dekking voor is. De maakindustrie krijgt via één loket toegang tot informatie van en ondersteuning door het nieuwe NCSC rondom cyberweerbaarheid.

Wat vindt FME hiervan?

Het kabinet wil inzetten op open strategische autonomie; dit is niet mogelijk zonder investeringen in technologie. De focus op strategische technologieën en waardeketens is positief, maar heeft weinig tanden als we niet aan de Lissabon-norm voldoen en 3% van het BBP in R&D investeren. De (nieuwe) Kamer moet doorpakken met een ambitieuze Nationale Technologiestrategie om het verdienvermogen te kunnen blijven garanderen.

De introductie van één Nationaal Cybersecurity Centrum (NCSC) komt geen dag te vroeg. Met de invoering van de Europese richtlijn voor Netwerk- en Informatiebeveiliging (NIB) in oktober 2024 krijgen veel FME-leden te maken met nieuwe verplichtingen en toezicht rondom cyberweerbaarheid. Het nieuwe NCSC vormt het duidelijke aanspreekpunt dat FME-leden nodig hebben.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

FME blijft inzetten op ambitieus innovatiebeleid, ook richting de formatie. De noodzaak om het ondernemingsklimaat te verbeteren is groter dan ooit. Ook de inzet op de technologische soevereiniteit is cruciaal, te midden van oplopende geopolitieke spanningen en het verdienvermogen van Nederland dat onder druk staat. Hier zijn structurele middelen en de indexering van de WBSO voor nodig, ook na 2024. Als voorspelbaar en stabiel fiscaal beleid ontbreekt, missen we kansen om te innoveren.

Middelen die bedoeld zijn voor innovatie en toekomstig verdienvermogen moeten daar ook daadwerkelijk voor worden ingezet. Het is daarom zaak te voorkomen dat het geld uit het Nationaal

Groefonds wordt gebruikt voor oneigenlijke doeleinden. Het plan van een Kamermeerderheid om met geld uit het Nationaal Groeifonds de accijnsverhoging op benzine en diesel terug te draaien, is hier illustratief voor.

Een breed gedigitaliseerde maakindustrie is een randvoorwaarde voor een groene industrie en circulaire economie. Die digitalisering vraagt om een lange adem en goede publiek-private samenwerking. FME blijft daarom hameren op de maatschappelijke én economische relevantie van het Smart Industry-programma voor de digitale economie.

Met de implementatie van de NIB-richtlijn krijgen duizenden organisaties met cybersecuritytoezicht te maken, hieronder vallen ook veel FME-leden uit het mkb. FME vindt het belangrijk dat deze groep ondernemers door het RDI goed wordt meegenomen in deze onbekende wereld van het toezicht op cyberweerbaarheid.

Kracht in internationale verbondenheid

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

Het kabinet onderstreept het belang van handel voor onze welvaart en zet in op 'open strategische autonomie'. Daarin versterkt het kabinet de inzet op economische veiligheid, met nauwere samenwerking met partners en een versterkt postennetwerk. Ook komt er een fonds van € 100 miljoen ter bescherming van strategische sectoren en technologieën bij bedrijfsovernames door risicovolle buitenlandse partijen. FME mist wel structurele middelen voor bilaterale innovatiesamenwerking en een uitbreiding van het aantal innovatie attachés.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

FME-leden behalen de helft van hun omzet uit export, maar hebben vaak last van protectionisme en geopolitieke spanningen. Structurele middelen voor innovatiesamenwerking zouden mitigerend kunnen werken. Het gebrek hieraan is een gemiste kans. De positieve houding van het kabinet ten aanzien van handelsverdragen is op de (middel)lange termijn goed voor de technologische industrie.

Wat vindt FME hiervan?

FME steunt de kabinetsinzet op Europese open strategische autonomie, de diversificatie van handelspartners en de bevordering van economische weerbaarheid. Het is wel van belang dat Nederland handel en innovatie beter met elkaar verbindt. Dit verstevigt de internationale concurrentiepositie van ondernemers. Ook draagt het bij aan economische veiligheid.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

Naast de al bestaande innovatiepacten met Duitsland en Frankrijk zet FME in op innovatiepacten met België en het Verenigd Koninkrijk. Ook bepleit FME het opvullen van gaten in het innovatieattaché-netwerk, zoals in België en Denemarken. Structurele middelen voor bilaterale innovatiesamenwerking, bijvoorbeeld via fondsen voor Strategische Meerjarige Marktbewerking, zijn daarnaast nodig. FME blijft tenslotte nauw aangesloten bij ontwikkelingen rondom economisch veiligheidsbeleid.

Maatschappelijke impact

Zorg & Gezondheid

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

Er is € 103,4 miljard beschikbaar voor de zorg. Dit is de grootste post van de rijksbegroting. De grootste transitie die gemaakt zal worden in de zorg, wordt ingestoken vanuit het Integraal Zorgakkoord (IZA) waarvoor €2,8 miljard is gereserveerd. Dit geeft meer voorspelbaarheid richting 2027. Desondanks dreigt de zorg nog steeds vast te lopen, omdat de zorgvraag sneller groeit dan het aantal zorgmedewerkers. Er wordt vooral geïnvesteerd in versterking van de eerste lijns-zorg, digitalisering en uitwisseling van patiëntgegevens. Dit zijn belangrijke voorwaarden voor het opschalen van arbeidsbesparende technologie. De investeringen in arbeidsbesparende technologie zijn echter beperkt. De 'uitweg uit de schaarste', zoals dat in het FME-onderzoek van 2022 is geformuleerd, is daarmee nog niet gevonden.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

Door in te zetten op standaardisatie van gegevensuitwisseling en digitalisering kan het potentieel van arbeidsbesparende technologie beter benut worden. Dat is positief voor technologische bedrijven in de zorgsector, maar voor arbeidsbesparende technologieën blijft het gebrek aan implementatiekracht een knelpunt. Er is volop aandacht voor personeelsschaarste, gebrek aan digitale vaardigheden en moeilijkheden om technologische oplossingen op te schalen, maar concrete maatregelen blijven uit.

Wat vindt FME hiervan?

Er is onvoldoende aandacht voor de implementatie en opschaling van arbeidsbesparende (medische) technologieën en digitale oplossingen. Om de gebrekkige implementatie in de zorg te doorbreken, is het noodzakelijk om de markttoelating van technologische producten te verbeteren, grotere schaal in het zorglandschap te creëren en financiële prikkels in te bouwen. Dit zodat effectieve implementatie van technologie makkelijker gekopieerd kan worden in andere zorginstellingen. Technologische en digitale vaardigheden moeten een integraal onderdeel van zorgopleidingen en -bijscholingen zijn.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

Ons pleidooi is de technologische industrie veel beter in het proces te betrekken. Technologische en digitale vaardigheden moeten meer aandacht krijgen en bedrijven zijn bereid hun expertise daarin ter beschikking te stellen. Om de inzet van zorgoplossingen sneller te kunnen implementeren, pleit FME voor versnelling van standaardisatie en interoperabiliteit. Daarbij zullen we de noodzaak blijven benadrukken, want het gevoel voor urgentie ontbreekt nog steeds. Uit de bijlagen bij de begroting blijkt dat de zorgkosten per volwassene zullen stijgen naar 575 euro per maand. Dit is niet lang meer houdbaar. We moeten nu maatregelen nemen.

Landbouw, voedsel, water

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

In de miljoenennota ligt de nadruk op de vermindering van de stikstof emissies. Helaas wordt hier (nog) niet naar gehandeld. De stap richting een Regieorgaan Stalinnovaties in 2024 wordt concreet gemaakt. Het doel is de duurzame emissiereductie in de veehouderij te versnellen. Ook wordt € 10 miljoen vrijgemaakt, waarmee de boer ruimte krijgt om zelf de maatregelen te kiezen die de emissie van stikstof reduceren. Ten slotte wordt voor de SBV regeling (stalinnovaties) net als vorig jaar een bescheiden budget (€ 30 miljoen) beschikbaar gesteld.

FME mist in deze miljoenennota het bredere perspectief op de internationale voedselketen en de rol van Nederland hierin. De unieke Nederlandse situatie van schaarse (en dus dure) grond, ondernemende agrariërs, een sterke kennispositie en een innovatieve technologiesector heeft er voor gezorgd dat Nederland juist op technologisch vlak een cruciale positie heeft in de wereldvoedselketens. Niet alleen in economische zin maar ook ten aanzien van duurzaamheid, heeft de Nederlandse agrarische sector de laagste ecologische voetafdruk ter wereld.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

Er is nog altijd geen duidelijkheid ten aanzien van de kaders waaraan innovaties die stikstof kunnen reduceren moeten voldoen. De door de sector ontwikkelde nieuwe stalsystemen die bewezen effectief zijn in het wegvangen van stikstof blijven hierdoor onbenut. Ook van de eerder beloofde investeringsondersteuning voor technologie en innovatie in de veehouderij is vooralsnog weinig terecht gekomen, veel van de middelen zijn helaas nog ongebruikt gebleven.

Het nieuwe systeem waar LNV, straks samen met het Regieorgaan, naar toe werkt op basis van gemeten emissies, biedt kansen voor versnelde en brede invoering van bestaande en toekomstige innovaties. Dit duurt echter nog een paar jaar, jaren waarin de stikstofreductie onnodig wordt vertraagd. Er moet ook nu een kader komen dat de juridische borging regelt van maatregelen die direct bijdragen aan de reductie van stikstofemissie. Substantiële emissiereductie kan ook nu al worden behaald!

Wat vindt FME hiervan?

De oprichting van het Regieorgaan voor de stimulering van stalinnovaties is een goede ontwikkeling. FME heeft in het afgelopen jaar constructief met LNV en de provincies samen kunnen werken aan de concretisering hiervan. Maar haast blijft geboden. Terwijl LNV werkt aan een nieuw systeem met doelgericht beleid is het van groot belang dat bestaande nieuwe technologie al wel kan worden uitgerold. Dit vraagt om additionele middelen gericht op onderzoek en innovatie voor monitoringsystemen en de juridische kader vanuit de overheid voor het gebruik van realtime data. FME mist een visie op het toekomstbestendig maken van de gehele voedselketen.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

FME wil een actieve rol gaan spelen in het Regieorgaan en daarmee bijdragen aan concrete en juridisch houdbare afspraken die zekerheid moeten bieden over de daadwerkelijke emissiereductie van technologische innovaties. Die zekerheid is immers nodig om ervoor te zorgen dat doelen gehaald worden, vergunningen standhouden en investeringen renderen.

Ook pleit FME voor een breder perspectief op het belang van innovatie. Technologie en automatisering is essentieel in de monitoring van de natuur, het vitaal maken ons voedselsysteem en aan arbeidsvraagstukken in de Agro en Food sector. Het wordt tijd dat de Nederlandse overheid deze koploperpositie internationaal strategisch in gaat zetten en leiderschap toont in duurzame Europese voedselsoevereiniteit.

Defensie & Veiligheid

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

Het kabinet geeft aan dat verwervingsprojecten vertraging oplopen als gevolg van de steun aan Oekraïne. De versterkte samenwerking met innovatie ecosystemen zoals Brainport is expliciet in de doelstellingen voor 2024 opgenomen. Evenals innovatietrajecten die duidelijke raakvlakken hebben met civiele innovatie, zoals de inzet van de Landmacht op autonome voertuigen.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

Met stabiele Nederlandse defensie-uitgaven kunnen ondernemers uit de defensiesector of bedrijven met (potentiële) dual use-technologieën met vertrouwen investeren in de groei van hun bedrijven. Daarnaast maken de beleidswijzigingen op gebied van exportcontrole het eenvoudiger voor Nederlandse ondernemers om mee te doen met Europese defensiesamenwerkingsprojecten en bijvoorbeeld het European Defense Fund (EDF).

Wat vindt FME hiervan?

FME is positief dat het beschikbare innovatiebudget meestijgt met de begroting, maar zou wat FME betreft sneller mogen stijgen tot de beoogde 2% van de totale begroting. Op het gebied van lang- en kortcyclische innovatie bepleit FME het hanteren van een ambitieuzer tijdsplan voor het behalen van de KPI's. Gezien het toenemende belang van Europese defensiesamenwerking zou een verhoging van beschikbare EDF-cofinanciering vanuit EZK en Defensie van toegevoegde waarde zijn.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

FME steunt voorstellen die de voorspelbaarheid en zekerheid van defensiemiddelen vergroten. Gezien de inzet op meer Europese defensiesamenwerking, inclusief de standaardisatie en harmonisatie van materieel zet FME zich in voor randvoorwaardelijk beleid dat bijdraagt aan behoud en versterking van een daadkrachtige hoogtechnologische Nederlandse defensie-industrie op het Europese speelveld.

Gebouwde omgeving

Wat staat er in de Miljoenennota en wat missen we?

FME mist concrete maatregelen om de bouwopgave van 1 miljoen woningen in 2030 te halen. Het woningtekort bedraagt nu al 4,8% van de woningvoorraad en zal met bestaand beleid niet ingelopen worden. De dalende cijfers van vergunningaanvragen en werkvoorbereiders stemmen evenmin positief. Er worden onvoldoende concrete financiële stimuleringsmaatregelen genomen die er voor zorgen dat de bouwopgave wel wordt gerealiseerd.

Daarnaast eisen tekorten aan grondstoffen, werknemers en natuurlijk de snel oplopende energieprijzen steeds nadrukkelijker hun tol voor meer en meer bedrijven. De stijgende rente zal dit effect versterken. Ook de klimaatregelgeving werkt belemmerd op meer, sneller en betaalbaar bouwen. CO2 reductie en stikstof zorgen ervoor dat er hinder wordt ervaren bij vergunningverlening en het bouwen zelf. Het kabinet zet wel in op financiële impulsen zoals (subsidie)regelingen voor warmtepompen, isolatie en zonnepanelen.

Wat betekent dit voor de technologische industrie?

De technologische industrie is een grote toeleverancier aan de bouw. Als de bouw stagneert of in een recessie belandt, heeft dat direct effect op FME leden. De stimulering voor warmtepompen, isolatie en zonnepanelen ondersteunt wel de beweging naar duurzame (woning)bouw. Het aanscherpen van de eisen voor de milieuprestatie van gebouwen in combinatie met duurzame energie en tijdige uitvoering kan de bouw een verdere impuls geven.

Wat vindt FME hiervan?

FME maakt zich zorgen over het gebrek aan maatregelen om de bouwopgave van 1 miljoen woningen in 2030 te halen. Ook het uitblijven van maatregelen om het haperende vergunningenbeleid en de gevolgen van strenge(re) milieuregelgeving op te lossen maakt deze opgave alleen maar moeilijker.

Wat doen we hiermee vanuit de lobby?

FME roept de overheid op om samen met de partijen in de bouw, techniek en maakindustrie haast te maken met het oplossen van de problemen (vergunningen, vakmensen, financiële ruimte voor verduurzaming) die het behalen van de bouwopgave belemmeren.

FME pleit voor het herbestemmen van stikstofruimte die ontstaat door de transitie maatregelen en uitkoop in de agrarische sector voor de bouw. Dit helpt het versnellen van vergunningverlening. Daarnaast is het nodig om starters op de woningmarkt te steunen om de nieuwbouw verder te stimuleren.

FME vindt dat al in 2024 de materiaalprestatie van een gebouw(MPG) aan de energieprestatie(EPC) moeten worden gekoppeld (MPG+ en EPC wordt Meer dan Energie Neutrale Gebouwen) en wil dat het kabinet inzet op grootschalige implementatie van ledverlichting in gebouwen, grond-, weg- en waterbouw en overige infra.